CZU:821.135.1.09
https://doi.org/10.52505/filomod.2025.13

IMAGINEA STRĂINULUI ȘI A STRĂINĂTĂȚII ÎN VIZIUNEA SCRIITORILOR ROMÂNI CĂLĂTORI

Olesea GÎRLEA
ORCID: 0000-0002-7427-3509
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu"

Rezumat. *După redeschiderea granițelor și proclamarea independenței României, alături de alte foste republici sovietice, contactul cu străinătatea a cunoscut multiple forme, influențat de factori precum impunerea sau eliminarea vizelor, apariția pașaportului electronic, precum și de dezvoltarea mobilității pentru scopuri turistice, economice sau culturale. Scriitorii români care au călătorit în străinătate au avut parte de experiențe diverse: de la interacțiuni cu vameșii, achiziții de obiecte și pregătirea riguroasă a bagajului, până la dificultăți privind schimbul valutar sau folosirea eficientă a banilor. Ei au trăit emoții variate, de la fascinația în fața abundenței din magazinele occidentale, până la neplăceri cauzate de pierderea banilor, a documentelor sau lipsa cazării. Studiul de față își propune să analizeze aceste experiențe de călătorie, consemnările și reflecțiile care rezultă din ele, în vederea unei mai bune înțelegeri a percepției celuilalt și, implicit, a sinelui.*

Cuvinte-cheie: *călătorie, graniță, străinătate, turism, experiență, mobilitate, celălalt.*

The Image of the Stranger and Foreignness in the Vision of Romanian Travel Writers

Abstract. *After the reopening of borders and the proclamation of Romania's independence, along with that of other former Soviet republics, contact with the outside world took on multiple forms. This was influenced by factors such as the introduction or removal of visa requirements, the emergence of the electronic passport, and the development of mobility for tourism, business, or cultural purposes. Romanian writers who traveled abroad experienced a wide range of situations: from interactions with customs officers and the careful preparation of their luggage, to challenges related to currency exchange and the efficient use of money. Their emotional experiences varied-from fascination with the abundance of goods in Western shop windows, to unpleasant events such as the loss or theft of money and documents, or the lack of accommodation. This study aims to analyze these travel experiences, the accounts and reflections that emerged from them, with the goal of gaining a deeper understanding of the perception of the other–and, implicitly, of the self.*

Keywords: t*ravel, border, abroad, tourism, experience, mobility, the other.*

Contactul scriitorilor și intelectualilor români cu străinătatea are loc din varii motive: studii peste hotare, conjuncturi politice, turism, vizitarea rudelor, comerț, motive de sănătate, serviciu, proiecte culturale. Aceste deplasări, adesea justificate practic sau personal, se transformă în veritabile experiențe formative, oferindu-le posibilitatea de a interacționa cu modele culturale, instituționale și artistice occidentale.

Pentru mulți dintre acești intelectuali, călătoria nu este doar o simplă deplasare fizică, ci o deschidere către o altă lume – mai modernă, mai rafinată, mai avansată din punct de vedere social și cultural. Tinerii români care studiază la Viena, Paris, Berlin, Roma etc. intră în contact cu ideile iluministe, romantice, liberale sau naționaliste, pe care mai târziu le vor adapta și transpune în contextul românesc.

Astfel, se produce o circulație a ideilor, o fertilizare culturală reciprocă între spațiul românesc și cel european. Marile capitale devin nu doar locuri de educație, ci și laboratoare de formare a unei conștiințe naționale moderne. În paralel, impresiile de călătorie, transcrise în jurnale, epistole sau opere literare, oferă posterității o oglindă a modului în care Occidentul era perceput de elitele românești și contribuie la conturarea unei identități culturale orientate spre modernitate.

Dimitrie Cantemir este unul dintre exemplele veritabile de personalitate care a știut să îmbine experiența unei călătorii forțate cu formarea intelectuală, cariera și devenirea sa ulterioară. Provenit dintr-un mediu select, a beneficiat încă din tinerețe de o instruire solidă: a studiat teologia, slavona, greaca și latina, ceea ce i-a oferit o bază temeinică pentru dezvoltările ulterioare. Timp de 15 ani, între anii 1688 și 1691, Cantemir a fost ostatic la Constantinopol, perioadă care i-a permis „însușirea culturii bizantine” și aprofundarea cunoașterii mediului musulman. Această etapă s-a dovedit a fi una „destul de fertilă” pentru evoluția sa intelectuală, întrucât a urmat studii variate: filosofie, logică, teologie, folclor, geografie, istorie, muzică, medicină, precum și limbi occidentale și orientale – turca, persana și araba.

În capitala otomană a petrecut, cu întreruperi, 22 de ani, timp în care „cultivă o serie de prietenii profitabile din punct de vedere intelectual și politic, cu diplomați străini, ambasadori francezi P.-A. de Chateauneuf și de Fériol, Collier al Olandei și Petru Andreevici Tolstoi, este un obișnuit al curții sultanului Ahmed al III-lea și al cercurilor grecești din Fanar” (Dicționar, 2002, p. 155). După mai multe tentative de a prelua conducerea Moldovei, Cantemir se stabilește în Rusia, unde „n-a încetat să lupte în favoarea țării sale, prin acțiuni politice și prin operele științifice scrise” (Dicționar, 2002, p. 155). În această nouă etapă a vieții sale, își valorifică experiența acumulată în Orient și conexiunile internaționale pentru a promova interesele Moldovei și ale culturii românești.

Recunoașterea meritelor sale nu întârzie să apară: la 11 iunie 1714, Cantemir este ales membru al Academiei din Berlin, devenind astfel „unul dintre savanții cu renume mondial al secolului”. Reputația sa europeană se datorează atât operei științifice impresionante, cât și deschiderii către alte culturi și civilizații, realizate prin contactul direct cu lumea orientală și occidentală. Experiența străinătății l-a

transformat pe Cantemir într-un veritabil pod cultural între Orient și Occident – un precursor al modernizării, al gândirii critice și al integrării spațiului românesc în circuitul intelectual european.

Pasionat călător și cucerit de farmecul peisajelor montane, Alecu Russo își transpune impresiile de voiaj într-un registru lirico-reflexiv în scrieri precum „*Piatra Teiului*" (1839), „*Stânca Corbului*" și „*Amintiri*". Aceste texte stau mărturie pentru atracția profundă a autorului față de natura sălbatică și grandioasă, dar și pentru înclinația sa spre tot ceea ce este misterios, ascuns și tulburător. Prin intermediul acestor relatări, călătoria nu este doar una geografică, ci și o veritabilă experiență inițiatică, o căutare a sinelui în oglinda naturii.

Pentru Titu Maiorescu, studiile în marile orașe europene și însușirea limbilor străine – franceza, germana, italiana, engleza și greaca – au constituit nu doar un element definitoriu al formării sale intelectuale, ci și o condiție esențială pentru rolul pe care avea să-l joace în cultura română modernă. Educația sa superioară, desăvârșită în centre academice de prestigiu precum Sorbona (licențiat în filosofie) și Berlin (licențiat în drept), i-a oferit nu doar o bază științifică solidă, ci și o viziune europeană asupra instituțiilor, culturii și valorilor intelectuale.

Revenit în țară, cariera sa se conturează rapid: supleant și apoi procuror la Tribunalul din Ilfov, iar prin intervenția directă a lui Alexandru Ioan Cuza, Maiorescu este numit profesor la Universitatea din Iași și, ulterior, director al Gimnaziului central. Rolul său în modernizarea învățământului și a culturii devine tot mai vizibil. În 1874 este numit Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, funcție pe care o ocupă până la demisia din 1 mai 1876. La scurt timp, primește și o misiune diplomatică, fiind numit agent al României la Berlin, ceea ce reconfirmă profilul său de intelectual format în spirit european.

Maiorescu nu a fost doar un beneficiar al culturii occidentale, ci un mediator între valorile moderne europene și spațiul românesc. Ca fondator al „Junimii" și promotor al criticismului metodic, el a impus o exigență estetică și intelectuală fără precedent în cultura română, opunându-se formelor fără fond și pledând pentru temeinicia studiului, rigoarea gândirii și claritatea expresiei. Toate acestea sunt influențate în mod direct de contactul cu marile idei și școli ale Europei, de la idealismul german până la spiritul critic francez.

Prin formarea sa și prin funcțiile ocupate, Titu Maiorescu continuă linia deschisă de Cantemir – aceea a culturalizării prin contactul direct cu lumea occidentală, a aducerii valorilor moderne într-un spațiu românesc aflat în căutarea unei identități solide. În cazul său, călătoria intelectuală și academică nu rămâne doar o etapă biografică, ci se transformă într-un proiect de construcție culturală durabilă, cu ecouri în întreaga evoluție a literaturii și gândirii românești din secolul al XIX-lea.

În același spirit al deschiderii către lumea din afara granițelor, Vasile Alecsandri se afirmă drept un călător entuziast și un fin observator al realităților europene. În anul 1839, pornește într-un voiaj memorabil în Italia, alături de Costache Negri și N. Dolocan, experiență care îi va lăsa „*cele mai dulci suveniruri*" (Dicționar, 2002,

p. 17). În 1845, sănătatea precară îl determină să se îndrepte spre Lemberg și Viena, centre europene moderne, unde contactul cu civilizația occidentală îl îmbogățește intelectual și afectiv. Anul 1846 marchează un amplu periplu în spațiul oriental și mediteranean – Constantinopol, Bursa, Atena, Insulele Ionice –, care se încheie cu un popas prelungit în Italia și Viena. Aici trăiește o idilă intensă, dar efemeră, cu Elena Negri, devenită simbol al iubirii ideale și al suferinței romantice. Moartea timpurie a Elenei îl va marca profund pe poet, care îi va păstra o amintire vie întreaga viață, sublimând această pierdere în poezie. Călătoria continuă să joace un rol esențial și în anii următori. În 1851, Alecsandri vizitează Anglia, Franța și Germania, unde îmbină cu abilitate activitatea diplomatică cu cea literară. Prin contactul direct cu valorile culturale și politice ale Apusului, autorul își lărgește orizonturile, își consolidează convingerile reformatoare și își conturează o viziune mai matură asupra destinului național. Astfel, călătoria devine, în cazul său, un instrument de rafinare intelectuală și de consolidare a unei identități culturale moderne, în dialog fertil cu valorile europene.

Călătoria și contactul cu străinătatea au jucat un rol esențial în formarea intelectuală și în dezvoltarea creației mai multor scriitori și gânditori români, marcând o deschidere către universalitate, către alte culturi și sisteme de gândire. În cazul fiecăruia dintre autorii menționați, experiența străinătății capătă un caracter particular, dar în toate situațiile aceasta contribuie decisiv la consolidarea identității culturale, artistice sau științifice.

În cazul lui Ion Luca Caragiale, călătoria și stabilirea în străinătate au un rol ambivalent. Călătorește la Viena, la invitația lui Titu Maiorescu, iar în 1904 întreprinde un periplu în Italia, Franța și Germania, experiență care îi oferă prilejul de a compara în mod critic societatea românească cu modelul occidental. Ion Luca Caragiale primește o moștenire semnificativă de la o mătușă din străinătate, respectiv Ecaterina Momolo Cardini, cunoscută în epocă drept „Momuloaia". Moștenirea de care a beneficiat a fost de natură imobiliară și financiară, extrem de valoroasă pentru acele timpuri. Litigiul care a urmat este unul dintre cele mai cunoscute din literatura biografică a autorului. Această moștenire a oferit lui Caragiale confort, posibilitatea de detașare de problemele din România și libertatea de a scrie și trăi în străinătate în ultimii ani ai vieții sale. În 1905, se stabilește la Berlin, alegere ce reflectă un dezgust față de viața publică românească și o nevoie de refugiu. Din anii exilului berlinez 1904-1912 se remarcă un Caragiale „mai cald, prietenos și cordial, sentimental și dubios, necontenit ahotnic de taifasuri. E un burghez în fond amator de trai comod și civilizat, grijuliu cu familia, interesat să-și alcătuiască un cerc de prieteni (printre care C. Dobrogeanu-Gherea și P. Zarifopol)" (*Dicționarul scriitorilor*, p.170). De aici, întreține o vastă corespondență cu prieteni din țară și colaborează la reviste umoristice germane, păstrându-și spiritul satiric. Berlinul îi oferă liniștea necesară reflecției și scrisului, dar și distanța critică de care avea nevoie pentru a privi lucid spre realitățile din România. Străinătatea devine, pentru Caragiale, atât refugiu personal, cât și platformă de observație lucidă.

Călătoria, studiile și devenirea literară sunt indispensabil legate de destinul lui Mihai Eminescu. Dincolo de imaginea poetului romantic „rătăcitor” în peisajul cultural românesc, biografia sa intelectuală arată un parcurs profund marcat de mobilitate, curiozitate și contact direct cu mari centre culturale europene. Primii pași în educație îi face la Cernăuți, unde urmează școala primară și gimnaziul, dar setea de cunoaștere și dorința de libertate îl determină să părăsească în mod repetat mediile școlare rigide. Spiritul său autodidact și neconvențional îl poartă prin mai multe orașe ale Europei Centrale și de Est: Königsberg, Cracovia, Lemberg, iar mai târziu la Berlin, unde urmează cursuri universitare în filosofie, științe politice și filologie clasică.

Această mobilitate intelectuală și fizică îl ajută să intre în contact cu ideile marilor gânditori ai epocii – Schopenhauer, Kant, Herder sau Hegel – care îi vor influența profund stilul, temele și viziunea asupra lumii. Studiile și călătoriile sale nu au fost doar acte de formare academică, ci veritabile inițieri culturale care i-au deschis orizonturi multiple: literare, filosofice, politice. Fascinația pentru culturile europene, dar și interesul pentru rădăcinile mitice și autohtone, îl transformă într-un scriitor care îmbină valorile tradiționale cu cele moderne, fiind, așa cum s-a spus adesea, „romanticul absolut” și totodată un vizionar modern. De altfel, întreaga sa operă reflectă această dualitate a spiritului său: pe de o parte, ancorat în mitologie, folclor și idealuri naționale, pe de altă parte, pătruns de marile idei universale ale Europei secolului XIX. Astfel, în cazul lui Eminescu, călătoria nu este doar una geografică, ci o călătorie inițiatică, o trecere prin spații culturale diverse care îl ajută să se formeze ca gânditor, poet și gazetar. Asemeni lui Cantemir, Eminescu reușește să transforme experiențele din străinătate într-un capital intelectual și creativ, pe care îl pune în slujba literaturii și a națiunii.

Pentru Alexandru Odobescu, călătoria este profund legată de dimensiunea cultural-științifică. Format în mediul francez, el își dezvoltă o metodologie de cercetare riguroasă și un gust rafinat pentru arta clasică și bizantină. Obiceiul său de a scrie zilnic și de a nota impresii de călătorie arată o nevoie de autoobservație și disciplină intelectuală. În Rusia, cercetările sale la Ermitaj și prezența la Congresul internațional de arheologie și antropologie de la Copenhaga confirmă interesul său pentru interdisciplinaritate. Călătoriile în Constantinopol, Muntele Athos, Elveția, Italia îi alimentează reflecțiile despre arta antică și cultura bizantină, reflectate în corespondența cu soția sa. În cazul său, străinătatea nu este doar o sursă de cunoaștere, ci și un cadru al contemplării estetice și științifice.

Pentru Mihail Kogălniceanu, contactul cu străinătatea începe devreme, în 1835, când studia la Berlin. Aici a intrat în contact cu mari gânditori ai epocii, precum Alexander von Humboldt, iar influențele mediului german se resimt în rigoarea și viziunea reformatoare care îi vor marca întreaga carieră. Kogălniceanu a publicat studii în germană și franceză, semn al integrării sale în circuitul intelectual european. Călătoria și studiul peste hotare i-a oferit instrumentele necesare pentru modernizarea culturii și instituțiilor din Principate, fiind un exemplu de transfer al

valorilor occidentale în context românesc. Străinătatea este, în cazul său, matricea formării unui lider intelectual și politic.

Cazul Mircea Eliade este unul de excepție prin adâncimea și amploarea experienței sale în străinătate. Tânărul Eliade călătorește în India, unde nu se limitează la o explorare superficială, ci se adâncește în cultura, spiritualitatea și mitologia indiană, într-o formă de inițiere intelectuală și personală. Această experiență devine fundamentală pentru întreaga sa operă științifică și literară, influențându-i perspectiva asupra sacrului, a simbolismului și a structurilor mitice. Mai târziu, prin activitatea sa în Franța, Italia sau Statele Unite, Eliade devine un reper al dialogului intercultural și un promotor al ideii de unitate spirituală a umanității. În cazul său, străinătatea devine un spațiu al revelației, al cunoașterii transculturale și al formării unui gânditor universal.

Lipsurile financiare sunt invocate în calitate de impedimente ale călătoriei în străinătate, însă în literatura vremii nu sunt menționate explicit dificultăți legate de deplasare sau de accederea la studii. Deși contextul socio-economic al secolului al XIX-lea și începutul secolului XX presupunea adesea condiții modeste pentru tinerii din Principate sau din alte regiuni românești, în scrierile memorialistice sau în corespondență se subliniază mai ales entuziasmul, curiozitatea și dorința de autodepășire, iar mai puțin obstacolele materiale. Absența acestor referiri poate fi interpretată fie ca o delicatețe a discursului epocii, în care aspectele financiare erau considerate indezirabile în relatările publice, fie ca expresie a unei culturi a sacrificiului, în care dificultățile erau asumate ca firești în drumul spre formare intelectuală. Mai mult decât atât, numeroși tineri talentați beneficiau de sprijinul familiilor, al statului sau al protectorilor culturali (precum Titu Maiorescu), ceea ce făcea posibilă instruirea lor în centre universitare europene, chiar și în condiții financiare precare. Așadar, în literatura și documentele vremii, imaginea călătoriei de formare este adesea idealizată, prezentată ca inițiere intelectuală și spirituală, fără accent pe aspectele materiale, deși acestea, în mod real, existau și influențau ritmul și durata experiențelor respective.

Într-un registru contemporan, călătoria continuă să fie o formă de cunoaștere, de reflecție și de situare în lume. Un exemplu remarcabil îl oferă volumul „Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului” (2007), semnat de scriitorii Vitalie Ciobanu și Vasile Gârneț, care documentează un experiment cultural inițiat de germani, desfășurat pe parcursul a 45 de zile, în 19 orașe europene, alături de peste 100 de scriitori din 43 de țări. Proiectul – o veritabilă călătorie intelectuală pe șine – devine o platformă de schimb cultural, dar și un prilej de confruntare cu identități diferite, între Est și Vest, între modernitate și decalajele postcomuniste. Prin intermediul jurnalului de bord, cei doi autori oferă o panoramă nu doar a Europei geografice, ci și a Europei mentale, culturale și politice, privită dintr-un vagon în continuă mișcare. Astfel, călătoria nu este doar fizică, ci și simbolică – un parcurs interior al gândirii și al conștiinței culturale.

Contrastele între țările din fostul spațiu ex-sovietic și Europa occidentală sunt marcante, „datele furnizate de cei doi autori sunt reale, oscilând între verosimil și incredibil, posibil și imposibil, real și ficțional” (Gîrlea, 2013, p. 74). Această ambiguitate între real și fabulație accentuează tensiunea dintre două lumi aflate în același tren, dar în etape istorice și psihologice diferite. Pentru scriitorii din Republica Moldova implicați în proiect, transcenderea granițelor este trăită ca o formă de eliberare, dar și ca o experiență inconfortabilă, în fața căreia apare jena de a povesti străinului despre situația economică și rateurile politice persistente. A fi din Est, într-un tren al Europei culturale, înseamnă a purta cu tine un bagaj de complexe, rușini, dar și speranțe, reflectate subtil în paginile jurnalului.

Descrierile locurilor de cazare sunt profund sugestive în evidențierea decalajului civilizațional. Hotelul german, „Astron Suite Hotel”, este prezentat drept „un vârf al cazării” (Gârneț, Ciobanu, 2007, p. 165), simbol al confortului, al rigorii occidentale. În contrast, hotelul „Oktyabrskaya” din Sankt Petersburg este definit ca „un hotel de stat, adică al nimănui (…) Carpete putrede, podele gonflate, miros de mucegai, lumină de cavou” (Gîrneț, Ciobanu, 2007, p. 276) – o imagine postsovietică a abandonului și a stagnării. Mijloacele de transport variate – tren, vapor – contribuie nu doar la dinamica fizică a călătoriei, ci și la simbolismul unei Europe fragmentate, dar în același timp unite temporar sub umbrela acestui proiect. Este o Europă văzută „de la fereastra vagonului”, în care fiecare oraș, fiecare întâlnire și fiecare oprire devine o meditație despre identitate, memorie și viitor. Prin urmare, în cazul lui Ciobanu și Gârneț, călătoria se transformă într-un jurnal cultural colectiv, o radiografie a Europei de început de mileniu, dar și o confesiune personală despre apartenență, marginalitate și nevoia de dialog. Asemenea lui Cantemir, Eminescu și Maiorescu, acești autori contemporani folosesc experiența străinătății nu pentru a fugi de originile lor, ci pentru a le înțelege mai profund – în contrast și în contact cu ceilalți.

Există o discrepanță majoră între călătoriile de acum 30-40 de ani și cele din prezent. Dacă luăm în calcul mijloacele de transport, documentele necesare, opțiunile de cazare sau stările emoționale declanșate de ideea de a călători, diferențele sunt remarcabile. Volumul „Prima mea călătorie în străinătate”, coordonat de Bogdan Iancu (2010), reunește reflecțiile unor călători din diverse categorii sociale și profesionale – în mare parte scriitori debutanți, jurnaliști, actori. Fiecare autor, care își descrie experiențele de călătorie, este însoțit de o fotografie și o scurtă prezentare personală. Nu este vorba despre un CV clasic sau o autocaracterizare formală, ci despre o sumă de detalii relevante: ocupații, pasiuni, bloguri personale, cărți publicate, limbi vorbite, țări vizitate, vicii asumate, motto-uri, preferințe culinare, studii terminate sau abandonate, experiențe profesionale, trăiri legate de călătorie sau chiar versuri cu tentă autobiografică. Unii autori afirmă fără rețineri că detestă să călătorească și încearcă să explice acest sentiment, în timp ce alții explorează cu entuziasm fiecare detaliu al drumului. O temă comună reiese totuși din relatările lor: pașaportul biometric a simplificat semnificativ procesul de călătorie. El a eliminat

necesitatea obținerii vizei, a rezervărilor confirmate pentru transport și cazare, a demonstrației de fonduri în cont, a unei invitații oficiale din partea unei instituții. Toate aceste cerințe, odinioară obligatorii, puteau transforma o simplă dorință de a pleca în străinătate într-o provocare aproape imposibilă. Paleta profesiilor și preocupărilor călătorilor este destul de amplă:

– scriitori: Bogdan Iancu, Dan Lungu, Antoaneta Ralian, Robert Șerban, Luiza Vasiliu, Cosmin Manolache, Viorel Moțoc, Vasile Ernu, Ștefan Socius, Jean-Lorin Sterian;
– administratori de blog: Ana-Maria Caia, Iulian Comănescu, Eugen Isidor;
– jurnaliști: Ionuț Codreanu, Iulian Comănescu, Marius Cosmeanu, Iulian Cosmeanu, Ionuț Dulămiță, Cosmin Popan, Adela Greceanu, Ionuț Socius, Luiza Vasiliu;
– muzicieni: Florin Dumitrescu;
– actori: Bogdan Iancu, Vera Ion;
– sociologi: Vintilă Mihăilescu;
– filosofi: Matei Pleșu etc.

Unii dintre călători aleg să ofere în descrierile lor puține detalii despre activitatea profesională, concentrându-se în schimb pe trăirile emoționale prilejuite de locurile vizitate. În locul unei prefețe tradiționale, volumul „Prima mea călătorie în străinătate” propune cititorilor un inventar afectiv și tematic al momentelor semnificative din călătorii. Acesta include: scopurile călătoriilor, obiecte vândute sau cumpărate, lucruri indispensabile din bagaje, angoase recurente, mijloace de transport, surse de uimire, locuri de odihnă și țările vizitate.

Printre cele mai pregnante mirări relatate se numără „abundența vitrinelor pline cu delicii (în contrast cu penuria anilor ’80-’90), impactul reclamelor hipnotice, comportamente sociale considerate exotice – primirea unui hamburger gratuit, servirea unui pește roz într-un avion (cum poate ceva comestibil să aibă o astfel de culoare?) – sau începuturile unor relații amoroase” (Bogdan Iancu, 2010, p. 10).

Vârstele călătorilor variază semnificativ: de la amintiri ale unor călătorii din copilărie, precum cea a Anei-Maria Caia, care la doar 3 ani a vizitat Zagorsk împreună cu părinții, într-un context legat de o întâlnire a foștilor absolvenți ai Academiei Teologice, până la experiențele maturității.

Din registrul mirărilor fac parte și scene aparent banale, dar cu o încărcătură simbolică puternică. Ionuț Codreanu, de exemplu, relatează despre Bruxelles: „Am văzut ambuteiaje, dar nu am auzit claxoane (…). Am putut să adorm ziua, în amiaza mare, pe o bancă dintr-un parc, fără să mă simt amenințat de pericole virtuale sau reale” (Iancu, 2010, p. 39). Pentru Iulian Comănescu unele cumpărături oferă adevărate strategii de supraviețuire: „aveam săpun și deodorant pentru toată familia mult timp de acum-încolo” (Iancu, 2010, p. 51), printre alte cumpărături menționate de călători sau comandate de cei de acasă sunt: „cafea, ciocolată, adidași

Romika, arahide", „a fost prima oară când am băut o Coca-Cola" (Iancu, 2010, pp. 69-70). Produse aparent banale, care lipseau cu desăvârșire în România, dar care puteau fi ușor cumpărate de la bulgari. Cursul banilor este la fel de esențial, iar schimbul valutar decisiv în achiziționarea bunurilor.

Străinătatea oferă reflecții și mai mari asupra contrastului dintre naționalități, etnii, rase. Vera Ion relatează amplu despre aceste discrepanțe fiind participantă la festivalul Les Rencontres Theatrales de Lyon: „Femeile libaneze sunt cele mai frumoase din tot festivalul. Tipul la care stă V. se îmbracă ca și cum ar fi gay. Franțuzoaicele nu știu să se îmbrace. Românceле sunt elegante, franțuzoaicele lălâi. Poartă bascheți rupți și tricouri unisex și aceeași pereche de blugi. Franțuzoaicele nu se machiază. Noi ne machiem (…) Negrii știu cel mai bine să danseze" (Iancu, 2010, p. 137). Dan Lungu menționează despre acea minimă cultură necesară trecerii frontierei în care se amestecă spiritul și observația personală cu activitatea vamală, pe alocuri ironia și sfaturile utile își dau mâna cu gustul amar al conjuncturilor sociale: „Oricât de în regulă ai fi cu toate documentele indispensabile trecerii graniței, niciodată nu poți fi sigur că vameșii români nu vor găsi o chichiță pentru a te întoarce din drum. Nu dispera, există o veste bună pentru tine: totul se rezolvă cu bani (…), dacă mergi cu autocarul pregătește cinci euro (…) dacă ai mai mult de două cartușe de țigări, caută pe cineva care nu are deloc și pune ceea ce este în plus în bagajul lui (…) dacă ești femeie tinerică, frumușică și, eventual țigancă, toți vameșii te vor bănui că te duci să te prostituezi (…) Vameșii austrieci sunt dintre cei mai scârboși cu putință (…) ai grijă să semeni cu fotografia din pașaport, altminteri poți avea destule necazuri" (Iancu, 2010, pp. 152-153). Fiecare experiență este unică și personală dar tocmai prin aceste reflecții intime și deseori brutale se conturează mai clar dimensiunea profund interculturală a călătoriei, în care alteritatea nu este un concept abstract, ci o prezență directă, uneori incomodă, alteori revelatoare. Interculturalitatea nu e doar un exercițiu de toleranță, ci un act profund reflexiv. Ea presupune să ieșim din bula propriilor stereotipuri – fie ele despre „noi" sau despre „ei" – și să ne deschidem spre realitatea complexă, adesea contradictorie, a celuilalt. Iar călătoria, fie ea fizică sau narativă, este unul dintre cele mai puternice instrumente pentru acest tip de învățare autentică.

Interacțiunea dintre culturi are un caracter tranzitoriu și dinamic, așa cum subliniază Astrid Erll (2010, p. 36). În urma contactului dintre două medii culturale diferite – să le numim, convențional, cultura A și cultura B – nu se naște o cultură C distinctă și stabilă, ci mai degrabă un spațiu de intersecție sinergetic, în care elemente din ambele culturi se combină, se transformă și dau naștere unor noi forme de expresie și înțelegere.

Conform modelului propus de Astrid Erll și Marion Gymnich în volumul *Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen* (2010), dimensiunea interculturală se dezvoltă tocmai în acest spațiu intermediar, de negociere și reconfigurare identitară. Cultura nu este un bloc omogen, iar contactul intercultural nu presupune o simplă adunare de trăsături, ci o procesualitate, în care sensurile se redefinesc prin dialog, experiență directă și deschidere reflexivă.

În același cadru, se conturează și imaginea celuilalt – adesea prin intermediul stereotipurilor și percepțiilor fragmentare, care nu reușesc să redea în mod fidel complexitatea alterității. Aceste percepții simplificatoare, transmise prin medii culturale, mass-media sau experiențe indirecte, nu constituie o înțelegere autentică a celuilalt, ci mai degrabă o reprezentare distorsionată, care trebuie constant pusă sub semnul întrebării prin experiență directă și reflecție critică.

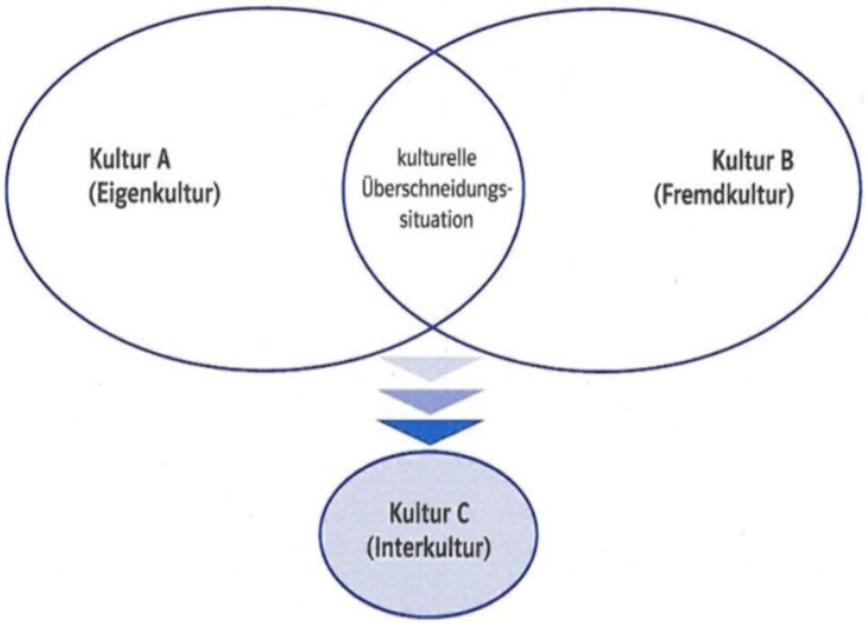

Fig. 1. Astrid Erll, Marion Gymnich, p. 36

Un studiu relativ recent despre felul cum înțelegem greșit gândirea și simțurile altora, semnat de Nicholas Epley este *În mintea celorlalți* (2018), în care autorul avertizează asupra a două fațete profund distorsionate ale relației noastre cognitive cu alteritatea: *antropomorfismul* și *dezumanizarea*. Ambele tendințe deformează realitatea într-un mod subtil, dar cu implicații semnificative asupra modului în care interpretăm și tratăm ființele din jurul nostru.

Antropomorfismul implică atribuirea de trăsături, emoții sau intenții umane unor entități non-umane – animale, obiecte, sau chiar fenomene naturale. Această proiecție a propriei noastre minți asupra celorlalți ne oferă o iluzie de înțelegere, dar, în realitate, ne îndepărtează de natura autentică a celor observați. Mai mult, poate crea așteptări nerealiste și reacții disproporționate față de ceea ce sunt, de fapt, aceste entități.

Dezumanizarea, în schimb, funcționează în direcția opusă: ea presupune refuzul de a recunoaște în ceilalți trăsături esențiale ale umanității – empatia, conștiința, intenționalitatea. Aceasta este adesea aplicată, conștient sau inconștient, grupurilor sociale, culturale sau etnice diferite, și deschide calea pentru discriminare, marginalizare sau chiar violență.

Astfel, aceste două extreme – atribuirea excesivă și refuzul de recunoaștere – sunt două fațete ale aceleiași monede, în care rezidă incapacitatea noastră de a percepe cu acuratețe mintea celuilalt. În loc să cultivăm o empatie rațională, bazată pe observare și înțelegere contextuală, ne refugiem în tipare cognitive care simplifică realitatea, dar o fac în mod eronat. Epley ne provoacă, astfel, să devenim mai conștienți de aceste mecanisme și să ne antrenăm capacitatea de a înțelege *cu adevărat* ce gândesc și simt ceilalți – nu ce *presupunem* noi că gândesc și simt: „Stereotipurile noastre despre oameni sunt evaluări imperfecte bazate pe medii ale unor grupuri (…) fiecare vede din noi numai o mică parte din populația lumii, aude doar bucățele întâmplătoare din dovezi atent selecționate de presă și alte surse și vorbește numai cu un grup restrâns de prieteni care, în general, gândesc similar. Și, mai rău, unele dintre convingerile pe care le avem despre alții (poate multe dintre ele) nu sunt observate direct, ci mai degrabă sunt învățate la a doua mână din poveștile spuse între membrii familiei, prieteni și vecini". (Epley, 2018, p. 186).

Cunoașterea noastră despre oameni este adesea superficială, mediată și profund limitată. Apelul lui Epley devine cu atât mai relevant: înțelegerea autentică a celorlalți nu este un act pasiv, ci o muncă activă, care cere curiozitate, expunere, reflecție și un efort constant de a depăși automatismele mentale. Numai așa putem evita capcana de a ne închide într-o lume fictivă, populată de proiecții și prejudecăți, în loc să ne deschidem către realitatea vie și complexă a celor din jur.

Alteritatea și interculturalitatea sunt forțe definitorii în literatura de călătorie. Călătoria nu e doar deplasare spațială, ci un context în care identitatea proprie se reflectă și se reconfigurează prin contactul cu diferența. Reflectând prin lentila interculturală, nu putem ignora transformările materiale ale călătoriei: pentru foarte mulți dintre scriitori instruiți (secolele XIX–XX), călătoria a fost un privilegiu. De aceea, relatările lui Alecsandri sau Russo se axează pe latura experiențială mai degrabă decât pe cea economică.

Actele de călătorie precum vizele și pașapoartele erau scandaloase obstacole birocratice. Astăzi, pașaportul electronic și spațiul Schengen reduc barierele fizice, dar nu și cele simbolice: stereotipuri lingvistice, ideologice este ceea ce Epley semnalează în studiul său. Prin contrast, scriitorii de astăzi pot călători mai ușor, dar prejudecățile interculturale rămân. Călătoria literară este, în acest sens, un teren privilegiat pentru „antrenarea" empatiei lucide: scriitorii devin observatori conștienți, nu doar spectatori nostalgici sau auto-suficienți.

Referințe bibliografice:

1. DRĂGOI, Gabriela; FAIFER Florin; MĂNUCĂ, Dan; TEODORESCU, Alexandru; VOLOVICI, Leon; YĂSTROIU Remus. *Dicționarul literaturii Române de la origini până la 1900,* Chișinău-Iași: Editura „Universul", 2002. ISBN 9975-908-13-6.

2. ERLL, Astrid; GYMNICH, Marion. *Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen.* Leipzig: Druckerei Wirtz, 2010. ISBN 978-3-12-940005-0.

3. GÂRNEȚ, Vasile; CIOBANU Vitalie. *Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului.* București: Cartea Românească, 2007. ISBN 978-973-23-1916-1.
4. GÎRLEA, Olesea. „Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului": jurnal între documentar și ficțional. În: *Metaliteratură*, nr. 3-4, 2013, pp. 73-79.
5. EPLEY, Nicholas. *În mintea celorlalți.* Trad. din limba engleză de Emilia Vasiliu. București: Editura Vellant, 2018. ISBN 978-606-980-016-4.
6. IANCU, Bogdan. coord. *Prima mea călătorie în străinătate.* București: Editura Art, 2010. ISBN 978-973-124-347-4.

Notă. Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM.